

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
(1917-1920 рр.): ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Купрійчук Василь Михайлович,
доктор з державного управління, професор, професор кафедри
права та публічного управління Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
м. Житомир

Складним і неоднозначним періодом в історії українського державотворення стали 1917-1920 роки. Це часи революційних перетворень, у ході яких спостерігався злет національної

свідомості, відновлення української державності та докорінна перебудова в галузі освіти. Зі створенням Української Центральної Ради в 1917 р. береться курс на відродження національної освіти, а саме: повна українізація школи, видання шкільних підручників, відкриття українських гімназій, кафедр українознавства у вищих навчальних закладах, створення Української шкільної ради тощо. Величезну роль у цьому процесі відіграла позашкільна освіта як чинник розвитку державотворчих процесів, яка власне, і проводила роботу пов'язану з ліквідацією неписьменності серед дорослого населення.

За рішенням Української Центральної Ради в структурі Генерального Секретаріату освіти було створено Департамент державного управління позашкільної освіти, який узяв на себе організаційну і практичну роботу, пов'язану з ліквідацією неписьменності в Україні [1].

Державотворча діяльність Генерального Секретаріату освіти в Україні розпочалася зі створення народних університетів, які надавали громадянам загальну освіту з гуманітарних і природничих дисциплін. В університетах, як правило, діяли лекторії з вивчення історії, літератури, культури, права, основ ведення економіки, сільського господарства та інших виробничих галузей [5].

Державна політика у подальшій ліквідації неписьменності продовжувалася урядом Гетьманату Павла Скоропадського, який узяв курс на широку розбудову всіх напрямків позашкільної роботи. Поряд з матеріальним забезпеченням Міністерство народної освіти та мистецтва продовжувало далі працювати над удосконаленням форм і методів проведення позашкільної роботи. Для неписьменного населення відкривалися нові курси грамотності, вечірні, недільні школи, хати-читальні. Громадяни, які мали вже початкову освіту, могли продовжити її у нововідкритих вечірніх гімназіях, професійних училищах, народних університетах. До цієї роботи залучалися учителі шкіл, студенти, викладачі інститутів й університетів, науковці. Проводити позашкільну освіту організаційно допомагали спеціально створені комісії ліквідаторів неписьменності, які діяли майже в усіх повітових центрах України [2].

Таким чином, державотворчий процес уряду П. Скоропадського у боротьбі з неписьменністю надав новий поштовх для розгортання позашкільної роботи в усіх регіонах Української Держави. Велика позашкільна робота проводилася на Полтавщині. В ній губернське земство спільно з комісією позашкільної освіти та «Просвітою» виробили програму ліквідації неписьменності, асигнували гроші для відкриття вечірніх українських шкіл дорослим у містах і селах губернії. Виконуючи її, впродовж другої половини 1918 р. за місцеві фонди відкрилося в губернії 60 постійно діючих вечірніх шкіл і в багатьох населених пунктах курси грамотності [3].

Рада Міністрів збільшила асигнування і на створення нових народних університетів, відкриття яких в добу Гетьманату набуло масового характеру, що стало однією з особливостей гетьманського періоду розвитку позашкільної освіти. Народні університети відкривалися у великих промислових містах, містечках і навіть селищах. За півроку їх було засновано біля 40 і загальна чисельність доведена до 50 одиниць. Крім постійно діючих університетів, утворилося також декілька десятків тимчасових і виїзних (подорожуючих) університетів. Порівняно з попереднім періодом почали змінюватися й удосконалюватися форми їх роботи, функції, завдання, цілі.

Внаслідок цих перетворень, народні університети, хоч і залишалися загальнокультурними освітніми закладами, але частина з них уже вийшла на рівень надання слухачам необхідних знань для продовження навчання в технікумах чи інститутах. До таких насамперед належав Полтавський міський народний університет, в якому, після часткового його реформування, відкрилися історико-філологічний, соціально-економічний, природничий і лекторський факультети [4].

Державотворчий процес позашкільної освіти як у теоретичному, так і в практичному плані значно просунувся вперед за доби Директорії Української Народної Республіки. Наприкінці 1918 р. з ініціативи міністра народної освіти І.Огієнка в містах, і особливо в селах, розпочали створюватися Народні Доми, які повинні були стати в населених пунктах осередками проведення культурно-масової, у тому числі й освітньої роботи. На реалізацію

цього задуму був вироблений законопроект, і хоч він не набув чинності закону через відхід Директорії з Києва, однак Народні Доми місцями активно розпочали створюватися і проводити відповідну роботу.

На початку 1919 р. в УНР уже діяла розгалужена мережа різних вечірніх шкіл, курсів, груп ліквідації неписьменності, які, налічували близько 8 тис. Але ці освітні осередки не мали чіткої організації внутрішнього навчального процесу, діяли за різними програмами і планами й часто не давали належної ефективності навчання. Тому Департамент позашкільної освіти Міністерства народної освіти УНР розробив нові програми з єдиними навчальними нормативами для різних рівнів позашкільної освіти, розпочинаючи від отримання початкової грамотності і закінчуючи початковою та середньою освітою. Згідно з новими нормативами, період навчання для неписьменного населення визначався 185 днів на рік і тривав протягом трьох років [5].

Також, за розпорядженням Департаменту позашкільної освіти при бібліотеках та хатах-читальнях створювалися гуртки читання літератури. Ці та інші методи державного управління значно поліпшили роботу з неписьменними, підвищили якість навчання та загальний культурний рівень суспільства, яке відвідувало позашкільні культурно-освітні заклади [6].

Після еміграції Директорії УНР за кордон в зарубіжжі для українців-емігрантів уряд організував ряд шкіл, університетів, бібліотек, наукових товариств, які проводили досить велику культурно-освітню роботу серед української діаспори в Європі. Створені за кордоном Директорією УНР культурні заклади перетворилися згодом у великі науково-культурні центри української еміграції, які зробили помітний внесок у збереження джерел і подальший розвиток української національної культури.

Державотворча діяльність Директорії і уряду УНР в сфері розбудови позашкільної освіти помітно збільшила мережу позашкільних освітніх закладів з удосконаленням методики проведення у них навчання, створила Народні Доми як центри культурно-просвітницької роботи, поліпшила діяльність народних університетів та культурно-освітню роботу серед українців зарубіжжя.

Загалом проведена робота українських урядів у добу Української національної революції 1917 – 1920 рр. у процесі розвитку позашкільної освіти та ліквідації неписьменності серед населення дала свої результати. За цей період у залежності від регіону його кількість зменшилася з 85-90 до 50-60%, що для умов визвольної боротьби було достатньо високим показником. Однак, серед населення, особливо віком після 40-45 років, відсоток малограмотних громадян залишався ще досить високим.

Поряд з державними органами влади велику позашкільну роботу проводили інститути громадянського суспільства. Особливо вагомий внесок у розгортання культурно-освітньої роботи серед населення зробили «Просвіти». Ці організації, після царських переслідувань і заборон, розпочали інтенсивно створюватися при допомозі органів державної влади та органів місцевого самоврядування й за участю культурних сил в 1917 р. «Просвіти», поряд з проведенням широкого спектра культурних перетворень, брали активну участь і в позашкільній роботі [7].

В освітній українській політиці і практичних діях усіх режимів часів української революції 1917–1920 рр. чітко й однозначно простежується розуміння того, що без створення національної школи як необхідної умови виховання національно-свідомого громадянства всі державно-управлінські зусилля, спрямовані на побудову незалежної держави, будуть марними. В політичних колах української революції усвідомлювали, а усвідомлюючи, робили відповідні висновки з того незаперечного історичного досвіду, що у всі часи боротьба за національну школу пов'язувалася із збереженням культурного генофонду українців, їх національної ідентичності. Тож одним із головних політичних пріоритетів революційної доби стало реформування народної освіти на національних засадах в Українській Народній Республіці та Українській Державі [8].

Список використаних джерел:

1. Постанова I Всепоплавського з'їзду «Просвіти» 10-12 травня 1918 р. Провесін. – 1918. – 2 червня.

2. Купрійчук В. М. Державне управління гуманітарним розвитком національних меншин в Україні у добу національної революції (1917-1920 рр.). Київ: Вісн. НАДУ, 2012. 239 с.

3. Купрійчук В. М. Культурний розвиток українського суспільства в 1917-1920 рр. Аналітика і влада: журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самовряд. Київ : НАДУ, 2011. № 3. 316 с.

4. Позашкільна освіта на Лубенщині. Лубенщина. – 1919 р. – 24 січня.

5. Кокошко Ф.І. Культурно-освітні організації Півдня України (1917 – кінець 1920 років). Архіви України. – 1998. – № 1-6. – С. 70.

6. III Всеукраїнський кооперативний з'їзд. Робітнича газета. – 1918. – 29 травня.

7. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917–1920 рр.) : монографія. Київ, 2014. 378 с.

8. Купрійчук В. М. Політика культурного розвитку в історії українського державотворення (1917-1920 рр.). Зб. наук. пр. Вип. 1. Київ : Вид-во НАДУ, 2011. 260 с.